

УДК 349.2:371.214.114

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.11>**В. М. Чернега**

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
orcid.org/0000-0002-9118-6562

СУЧАСНА ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Статтю присвячено сучасній теоретичній концепції механізму правового регулювання трудових відносин. Здійснено дайджест надбань науки національного трудового права щодо механізму правового регулювання трудових відносин. Для формування сучасної авторської візії механізму правового регулювання трудових відносин запропоновано його дефініцію, ознаки та складники. Сформульовано таке авторське поняття механізму правового регулювання трудових відносин: це скупчення правових засобів, форм і способів (трудоправового інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати трудові відносини задля охорони суб'єктів трудового права. Визначено, що до ознак механізму правового регулювання трудових відносин належать: по-перше, цілепокладеність, яка пояснює підпорядкованість трудоправових засобів, способів і форм, об'єднаних в єдине ціле, меті механізму правового регулювання трудових відносин; по-друге, поліелементність, яка означає, що в структурі цього механізму нагромаджено набір трудоправових засобів, способів і форм, без наявності якого неможливий його запуск; по-третє, конективність як спроможність елементів механізму правового регулювання трудових відносин сумісно функціонувати (взаємодіяти); по-четверте, алгоритмічність, яка полягає в тому, що такий механізм діє (функціонує) за заздалегідь сформованим алгоритмом. За висновками автора, до складників механізму правового регулювання трудових відносин належать: по-перше, норми трудового права, трудові договори, колективні договори та угоди; по-друге, юридичні факти; по-третє, трудові правовідносини; по-четверте, акти здійснення і захисту трудових прав та інтересів і виконання обов'язків; по-п'яте, правова свідомість; по-шосте, правова культуру. У майбутніх наукових розвідках перспективно розлого виявити проблеми та розкрити потенціал усіх його елементів.

Ключові слова: механізм правового регулювання трудових відносин, трудоправові засоби, трудоправові способи, трудоправові форми, трудоправове регулювання.

Cherneha V. M. MODERN THEORETICAL CONCEPT OF MECHANISM FOR LEGAL REGULATION OF EMPLOYMENT RELATIONS

The article is dedicated to modern theoretical concept of the mechanism for legal regulation of employment relations. It presents the digest of national employment law gains as to the mechanism for legal regulation of employment relations. To form an author's perspective on the mechanism for legal regulation of employment relations, its definition, attributes and elements were suggested. The author defined the mechanism for legal regulation of employment relations as the set of legal means, forms, and ways (labour law tools) the coordinated interaction of which makes it possible to regulate employment relations to protect the entities subject to labour law. The article determines the following attributes of the mechanism for legal regulation of employment relations: first, the purposefulness which explains the subordination of employment legal means, forms, and ways, all in package, to the purpose of the mechanism for legal regulation of employment relations; second, the polyelement nature which means that the structure of the mechanism is represented by the set of labour legal means, forms, and ways without which the mechanism cannot be triggered; third, the connectivity as the ability of the elements in the mechanism for legal regulation of employment relations function (interact) jointly; fourth, the algorithmic nature which means that the mechanism functions (interacts) by the algorithm developed in advance. The author concluded that the mechanism for legal regulation of employment relations consists of the following elements: first, labour provisions, employment contracts, collective employment contracts and agreements; second, jural facts; third, employment legal relations; fourth, actions to ensure the exercise and protection of employment rights and interests and fulfilment of obligations; fifth, legal consciousness; sixth, legal culture. The future pieces of research should reveal the problems and potential of all the elements above.

Key words: mechanism for legal regulation of employment relations, labour legal means, labour legal ways, labour legal forms, legal regulation labour relations.

Постановка проблеми. Професійний інтерес до механізму правового регулювання трудових відносин визначається його проблемами та потужним потенціалом. Адже від злагодженого функціонування його елементів залежить успішне правове регулювання трудових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти механізму правового регулювання трудових відносин висвітлені в наукових доробках

С.В. Венедіктова, С.В. Вишневецької, Н.Д. Гетьманцевої, Я.В. Сімутіної та багатьох інших представників і представниць академічного та практичного середовища. Проте праця цих українських учених-сучасників нині недостатньо для реалізації сформульованої нижче мети дослідження.

Метою статті є розроблення сучасної теоретичної концепції механізму правового регулювання трудових відносин.

Виклад основного матеріалу. Для формування сучасної авторської візії механізму правового регулювання трудових відносин доцільно запропонувати його: дефініцію (1); ознаки (2); складники (3).

Спочатку резонно сформуванню авторську візію поняття механізму правового регулювання трудових відносин. Проте цьому мають передувати надбання, що фігурують у науковій думці. Так, за висновками Н.Д. Гетьманцевої, «механізм правового регулювання в трудовому праві – це «заснований на єдності (системності) норм і принципів трудового права та публічно-правових і приватно-правових началах сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується здійснення трудових, соціально-економічних, виробничих потреб і інтересів суб'єктів трудових відносин та вирішуються завдання і досягається мета трудового права» [5, с. 10–11].

За визначенням Я.В. Сімутіної, механізм правового регулювання трудових відносин являє собою «систему правових засобів (елементів), за допомогою якої відбувається регламентація суспільних відносин у сфері найманої праці з метою приведення їх у відповідність з визначеними державою моделями поведінки в рамках трудових правовідносин» [6, с. 39].

З огляду на викладене, *поняття механізму правового регулювання трудових відносин* доцільно окреслити як скупчення правових засобів, форм і способів (трудоправового інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати трудові відносини задля охорони суб'єктів трудового права.

Наступним є питання про ознаки механізму правового регулювання трудових відносин. У літературі обґрунтовано, що механізм правового регулювання характеризує те, за допомогою чого здійснюється правове регулювання трудових відносин. Адже визначити поняття механізму, означає «відповісти на питання: задля чого він створений і для чого він функціонує. Водночас метод, концентруючи у собі специфіку предмета, вбирає в себе всі первинні пласти матерії та інші правові явища, що властиві цій галузі. Механізм правового регулювання може мати різноманітну сукупність (систему) правових явищ-регуляторів, які не обов'язково можуть відображати специфіку самого предмета, оскільки тон регулювання задає сам метод, втягуючи у себе, за потребою, той чи інший правовий регулятор, «втягування» якого залежить також від юридичного факту, який є зв'язуючим містком між нормою права і правовідносинами» [5, с. 10–11].

У науковій літературі також не сформовано ознак механізму правового регулювання трудових відносин. Тоді як, приміром, у доктрині сучасного сімейного права представлено їхню візію. Меха-

нізму правового регулювання сімейних відносин притаманні такі ознаки: а) цілепокладеність, яка пояснює підпорядкованість сімейно-правових засобів, способів і форм, об'єднаних в єдине ціле, меті механізму правового регулювання сімейних відносин; б) поліелементність, яка означає, що в структурі цього механізму нагромаджено набір сімейно-правових засобів, способів і форм, без наявності якого неможливий його запуск; в) конективність як спроможність елементів механізму правового регулювання сімейних відносин сумісно функціонувати (взаємодіяти); г) алгоритмічність, яка полягає в тому, що такий механізм діє (функціонує) за заздалегідь сформованим алгоритмом [7, с. 189]. Подібний підхід є придатним для визначення кола *ознак механізму правового регулювання трудових відносин*. До них доцільно віднести: а) *цілепокладеність*, яка пояснює підпорядкованість трудоправових засобів, способів і форм, об'єднаних в єдине ціле, меті механізму правового регулювання трудових відносин; б) *поліелементність*, яка означає, що в структурі цього механізму нагромаджено набір трудоправових засобів, способів і форм, без наявності якого неможливий його запуск; в) *конективність* як спроможність елементів механізму правового регулювання трудових відносин сумісно функціонувати (взаємодіяти); г) *алгоритмічність*, яка полягає в тому, що такий механізм діє (функціонує) за заздалегідь сформованим алгоритмом.

У науці трудового права не досягнуто єдності думок про «номенклатуру» механізму правового регулювання трудових відносин. Так, за висновками Н.Д. Гетьманцевої, юридичні факти не є його складниками. Адже вони не властивостей, якими «наділяються правові засоби в механізмі правового регулювання (регулятивний характер, тобто субстанціональність, наявність правової форми тощо)» [4, с. 512].

С.В. Венедіктов виокреслює такі елементи механізму правового регулювання трудових відносин: 1) норму права; 2) правовідношення; 3) акти реалізації прав і обов'язків [2, с. 113–114]. За висновками цього вченого, до структури механізму правового регулювання трудових відносин належать, крім норми трудового права, юридичного факту, правовідносин, актів реалізації прав та обов'язків, юридичні принципи та правосвідомість [1, с. 29–30]. Тоді як С. В. Вишневецька зазначає, що «принципи і правосвідомість не є структурними елементами механізму правового регулювання, а виступають основоположними засадами, на яких він функціонує» [3, с. 209]. Таку позицію підтримано в літературі з трудового права [6, с. 45].

За висновками С.В. Венедіктової, недоцільно вказувати на юридичний факт як самостійний елемент, оскільки він є невіддільним від

правовідносин, які не можуть виникнути без юридичних фактів [2, с. 113–114]. Натомість деякі опоненти стверджують, що юридичні факти є самостійним елементом у механізмі правового регулювання трудових відносин. Характер зв'язків юридичних фактів з іншими елементами правового механізму є ознакою їхньої автономії. Так, закріплення юридичних фактів у гіпотезах правових норм є одним із завдань правотворення під час розроблення нормативно-правових актів. Повне та достовірне встановлення юридичних фактів є необхідною умовою для застосування правової норми. Тому юридичні факти пов'язані не лише з правовідносинами, але й з іншими елементами такого механізму. Момент, з якого починає діяти цей механізм, пов'язаний із конкретними обставинами соціальної дійсності, які мають юридичний ефект. Тому до нього, крім норм права і правовідносин, мають входити і юридичні факти [6, с. 44]. У наукових колах фахівців у сфері трудового права наголошують, що юридичні факти, які зумовлюють виникнення суб'єктивних трудових прав громадян, мають серед юридично значущих обставин самостійне значення [6, с. 45].

Я.В. Сімутіна наголошує, що у механізмі правового регулювання взаємодіють різні явища правової дійсності (правові норми, правовідносини, юридичні факти тощо), які є його елементами та складають його структуру [6, с. 45].

З огляду на викладене, до складників механізму механізму правового регулювання трудових відносин доцільно віднести: по-перше, норми трудового права, трудові договори, колективні договори та угоди; по-друге, юридичні факти; по-третє, трудові правовідносини; по-четверте, акти здійснення і захисту трудових прав та інтересів і виконання обов'язків; по-п'яте, правову свідомість; по-шосте, правову культуру.

Висновки. Механізмом правового регулювання трудових відносин є скупчення правових засобів, форм і способів (трудоправового інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати трудові відносини задля охорони суб'єктів трудового права. До його ознак належать: а) цілепокладеність, яка пояснює підпорядкованість трудоправових засо-

бів, способів і форм, об'єднаних в єдине ціле, меті механізму правового регулювання трудових відносин; б) поліелементність, яка означає, що в структурі цього механізму нагромаджено набір трудоправових засобів, способів і форм, без наявності якого неможливий його запуск; в) конективність як спроможність елементів механізму правового регулювання трудових відносин сумісно функціонувати (взаємодіяти); г) алгоритмічність, яка полягає в тому, що такий механізм діє (функціонує) за задалегідь сформованим алгоритмом.

Складниками механізму правового регулювання трудових відносин є: по-перше, норми трудового права, трудові договори, колективні договори та угоди; по-друге, юридичні факти; по-третє, трудові правовідносини; по-четверте, акти здійснення і захисту трудових прав та інтересів і виконання обов'язків; по-п'яте, правова свідомість; по-шосте, правова культура. У майбутніх наукових розвідках перспективно розлого виявити проблеми та розкрити потенціал (можливості) усіх його елементів.

Література

1. Венедіктов В. С. Методичні засади реформування трудового законодавства України. *Актуальні проблеми трудового права і права соціального забезпечення*: тези доп. та наук. повідомл. учасн. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27–28 вересня 2013 р.) / за ред. В.В. Жернакова. Харків: Право, 2013. С. 29–33.
2. Венедіктов С. В. Теоретико-правові засади сучасної концепції трудового правовідношення в Україні: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 224 с.
3. Вишновецька С. В. *Методологія науки трудового права*: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2014. 332 с.
4. Гетьманцева Н. Д. Особливості правового регулювання трудових відносин: монографія. Чернівці: Технодрук, 2015. 592 с.
5. Гетьманцева Н. Д. *Правове регулювання трудових відносин у сучасних умовах господарювання*: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Чернівці, 2015. 481 с.
6. Сімутіна Я. В. *Юридичні факти в механізмі правового регулювання трудових відносин*: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2018. 463 с.
7. Чернега В. *Поняття та ознаки механізму правового регулювання сімейних відносин*. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. №4 (32). Vol. 2. P. 185–191.